

Як бачимо, функціональна взаємодія держави, суспільства й релігії окреслюється чіткими правовими рамками соціально-демократичного устрою. Але релігія, як вже було зазначено, може відновити баланс в системі взаємодії у громадянському суспільстві «Через свої моральні послання, своє критичне ставлення до властей, освітню діяльність у суспільстві й через свій приклад виконання обов'язку робити свій внесок у суспільний розвиток та вдосконалення демократії», – відзначав доповідач Парламентської Асамблеї Ради Європи Луїс Де Пьюг [1, с. 60–61]. При цьому він застерігає від зрощування релігії і політики як суспільних феноменів: – «Релігія не може зайняти місце демократії і не повинна намагатися посісти владні позиції. Відповідно і політичні партії не повинні охоплювати релігійні деномінації. Теократія є не найвищим ступенем демократії, а її запереченням» [1, с. 60–61]. Л. Де Пьюг припускає, що «релігії можуть стать головними активними захисниками прав людини та громадських етичних і моральних цінностей» [1, с. 60–61].

І саме засобом виконання цієї соціальної й етичної ролі, або місії, сучасні конфесії України роблять певний внесок у творення соціальної, правової, демократичної держави і громадянського суспільства.

Посилання

1. Правові основи свободи совісті і релігії та релігійних організацій // Упорядник Бабій М. Ю. – К., 2002.
2. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу на основі Конституції України».
3. Закон України «Про збройні сили України».
4. Закон України «Про плату за землю».
5. Закон України «Про податок на додану вартість».
6. Конституція України. 28 червня 1996 року.

Олена Гудзенко-Александрук (Луцьк)

МІФО-СИМВОЛІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДУХОВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ХРИСТІЯНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ ТА МОРАЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВІРУЮЧОГО

У статті підкреслюється, що символ та міф є засобами становлення особистості та реалізації її духовності у християнстві. Відзначається, що культові символи й мистецтво виражають ставлення людей до Бога і забезпечують катарсичні емоційні процеси у психіці віруючих.

Ключові слова: *символ, міф, культова символіка, релігійне мистецтво.*

MYTHIC-SYMBOLIC INTERPRETATION OF SPIRITUAL REALITY IN CHRISTIAN TRADITION AND MORAL GROWTH OF PERSONALITY OF BELIEVER

In this article the main stress is on the fact that symbol and myth are the means of the formation of personality and the realization of person's spirituality in Christianity. It is also observed that sacred symbolism and art represent people's attitude to God and provide psyche of the faithful with cathartic emotional processes.

Keywords: *symbol, myth, cult symbols, religious art.*

Сучасна ситуація в українському суспільстві характеризується підвищеним інтересом до духовних проблем, прагненням дати відповідь на питання значимості релігії та культури в житті народу й окремої особи.

Значну роль у створенні емоційно-регулятивного ефекту культового спілкування відіграють його символічні, наочно-образні, художньо-мистецькі засоби, які своєю урочистістю, естетичністю, красою відповідним чином емоційно збуджують учасників цього спілкування. Вплив культових символів на свідомість зумовлений емоційними переживаннями віруючих.

Теоретичною базою для осмислення суті символу та проблем його інтерпретації слугують роботи С. Булгакова, П. Флоренського, М. Бердяєва, К. Юнга, М. Еліаде, К. Леві-Строса, Ю. Лотмана, М. Мамардашвілі, Є. Мелетинського, Н. Мухелішвілі, С. Пирожкова, В. Проппа, Ю. Шрейдера та ін. Сучасні вітчизняні вчені розглядають різні аспекти, що стосуються міфосимволічної складової релігії. Зокрема, С. Бичатін розглядає релігію як природний продукт несвідомого; Л. Мартиненко – іконографічний символ в духовно-естетичній спадщині П. Флоренського; дослідження символу «начала» як основоположного для релігійної свідомості здійснює О. Голець; Т. Борисова розглядає трансцендентальні основи образу надії в християнській антропології Августина Блаженного та Іоана Златоуста; О. Костюк розглядає особливості формування та трансформації релігійного міфу. Розглянемо деякі аспекти прояву міфосимволічності духовної реальності, тобто символіку та міфологію як засоби реалізації духовності шляхом оформлення символічного світу людини у християнстві.

Л. Усанова визначає символ як специфічну мову перекладу феноменальної реальності в ноуменальний світ. Символ виступає важливим механізмом пам'яті культури, оскільки є інтенціональним повідомленням про всі рівні реальності, здійснюючи взаємозв'язок між різноманітними планами буття, між людським існуванням і структурою спільноти, світу [11, с. 10].

К. Юнг розуміє символ як засіб осягнення смислу, як живу органічну сутність, яка виконує роль трансформатора психічної енергії і розглядає його як щось живе. Основне завдання і головний сенс юнгівського символу полягає в поєднанні людини з несвідомим досвідом нумінозного (божественного). Символи відкривають людині священне і одночасно охороняють її від безпосередньої зустрічі з колосальною психічною енергією архетипів. В церкві символи набувають догматичного характеру, надають форму внутрішньому досвіду [1, с. 26].

Вихідним положенням теорії символу П. Флоренського є теза про ґрунтовну розробку святими отцями і візантійськими мислителями такого смислового утворення як символ. Символ у вченнях святих отців і візантійських мислителів розуміється переважно як образ, взятий в аспекті своєї знаковості і, як знак, наділений всією багатозначністю образу. Подібна амбівалентність образу і знаку є необхідною умовою породження символу. Гносеологічною основою цієї теорії було принципове положення про необхідність фіксації передавання інформації від Бога до людини. Онтологічно символ розглядається як носій інформації, прихованої у а) знаковій формі; б) в образній формі і в) безпосередньо, коли символ не лише позначає, але й реально являє собою те, що він означає [8, с. 7].

Отже, суттєвим елементом культури є символ – трансформатор психічної енергії, інтегратор цілісності людини.

У Біблії представлена найдавніша герменевтична традиція, заснована на інтерпретації усіх видів спілкування Бога з людиною – снів, видінь, ангельських повідомлень, знаків, таємниць, пророцтв, притч, писаного слова [6, с. 157]. Відповідно, символ є однією з найхарактерніших форм літературно-художнього образу в християнській парадигмі в літературі. На жанровому рівні християнська парадигма реалізує себе, передусім, у жанрі притчі. Притча або притчевість завжди філософічна. Християнська парадигма також наскрізь просякнута філософічністю [9, с. 205].

Проте найбільш досконалим жанром для християнської парадигми в літературі є міф. У міфі йдеться про найзагальніші, універсальні основи буття.

Зокрема, О. В. Костюк виокремлює такі характеристики релігійних міфів, народжених християнством в умовах Римської імперії: канонічність, тотальність, універсальність, єдиновірність, несуперечливість змісту, монолітність, статичність, нетолерантність, космополітизм, месіанство, раціоналістичний процес верифікації на предмет канонічності [5, с. 553].

Отже, міф є найбільш адекватним жанром, у якому реалізує себе християнська парадигма, що покликана пояснити підвалини буття, існування. Тому вона є міфологічною за суттю.

Біблійна символіка може вважатися певним шифром чи алфавітом розуміння природи біблійної образності: вона уможлиблює духовне прочитання історичних картин чи буденних реалій життя. Утворюючи смислові грона, біблійна символіка пов'язує повноту значень біблійних образів у єдину концепцію паралельності природного і апокаліптичного світів, даючи можливість для прочитання Біблії як екзистенційного коду буття [7, с. 112].

Важливою під час культових відправ є роль культового мистецтва. Воно втілюється у літературних, музичних, живописних, архітектурних, скульптурних, декоративних та інших творах, що використовують під час богослужінь та при прикрашанні культових споруд.

Розглядаючи середньовічний Храм та його символіку як спробу наочного обґрунтування буття Бога, Н. М. Бойченко відзначає, що символи здатні зробити зрозумілішими деякі доктринальні положення християнського віровчення. Сакральна будівля є образом космосу, отже, образом буття і його можливостей, які ніби «втілені» або «об'єктивовані» у космічній споруді [2, с. 10].

Отже, символіка християнського храму ґрунтується на аналогії між храмом та тілом Христа, на узгодженні Старого та Нового Завітів, адже все у Старому Завіті є іносказанням Нового.

У християнстві особливу увагу надається символіці хреста – одного з найбільш стародавніх символів міфологічної уяви світу на стадії його антропоморфізації. Хрест у своїй суті не що інше, як графічний варіант світового дерева. Ідейна насиченість хреста невичерпна й амбівалентна [10, с. 52].

Як відомо, у християнському віровченні Віра, Надія та Любов набувають особливого значення, становлять певну цілісність як визначальні засади Святого Письма, яке вважає їх необхідними почуттями та чеснотами кожного християнина.

Т. В. Борисова відзначає, що міфологічний і християнський світогляд зробив із проблеми «надії» свій філософський «зліпок», тобто в межах християнської антропології вона є одним з образів доброчесності [3, с. 27].

Метафізична рефлексія есхатологічної сутності надії як софійного образу в межах християнської картини світу пропонує новий онтологічний вимір людини. Зокрема, філософська рефлексія образу надії Августином продовжує апостольську традицію розгляду надії в нерозривній єдності з любов'ю та вірою як визначальними доброчесностями та головними екзистенціалами людського буття [4, с. 58].

Таким чином, символ є одним із полісемантичних філософсько-культурологічних понять. Екзистенційна цінність символів визначається тим, що вони завжди містять в собі певну реальність чи ситуацію людського існування, виражають нормативно-ціннісні орієнтації, які,

відповідно, формують способи життєдіяльності людини. Культові символи виражають ставлення людей до Бога, в якому, в свою чергу, виражається їх ставлення до світу, до себе, до людей. Міфосимвол є фундаментальним принципом універсалізації культу, релігії, духовної реальності. Міф – це крайній рівень філософічності, узагальнення у відповідях на світоглядні запитання. Тому адекватним для християнської парадигми в літературі є жанр притчі, осердям якої є філософічність, що резонує з парадигмою. Відповідно, у структурі творення загальнонародських моделей світобудови храм є універсальним каналом, через який і за допомогою якого формується соціокультурне середовище, а проблема образу надії визначає онтологічну та есхатологічну сутність образів віри та любові.

Отож, з вищесказаного випливає те, що духовна реальність з позицій християнської традиції є наскрізь міфосимволічною, що лежить в основі морального зростання особистості віруючого.

Посилання

1. Бичатін С. В. Символ К. Юнга як засіб осягнення смислу / С. В. Бичатін // Християнство і проблеми сучасності. Науковий збірник. – К.: Український центр духовної культури, 2000.
2. Бойченко Н. М. Категорія буття у релігійній філософії пізнього західноєвропейського Середньовіччя: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.11 / Н. М. Бойченко; Київський націон. унів-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
3. Борисова Т. В. Феномен надії у православній культурі / Т. В. Борисова // Філософія. Культура. Життя: Міжвуз. зб. наук. праць. – Вип. 23. – Д.: Наука і освіта, 2003.
4. Борисова Т. В. Філософія надії Августина Блаженного / Т. В. Борисова // Філософія. Культура. Життя: Міжвуз. зб. наук. праць. – Вип. 20. – Д.: Наука і освіта, 2003.
5. Костюк О. В. Проблема визначення та особливості релігійного міфу / О. В. Костюк // Актуальні проблеми філософських, політологічних і релігієзнавчих досліджень (До 170-річчя філософського факультету Київського націон. унів-ту ім. Т. Шевченка.): Матер. міжнар. наук. конф. «Людина – Світ – Культура». – К., 2004. – С. 553.
6. Лановик З. Б. Понятійне окреслення процесу інтерпретації в біблійних текстах і генеза терміна «герменевтика» / З. Б. Лановик // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2005. – № 22.
7. Лановик З. Б. Семіотичні коди Біблії: від дискурсивних практик до теорії універсального символізму / З. Б. Лановик // Наукові записки. Літературознавство. – Вип. 13. – Тернопіль: ТДПУ, 2003.

8. Мартиненко Л. Б. Іконографічний символ в духовно-естетичній спадщині П. Флоренського: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.08 / Л. Б. Мартиненко; Київський націон. унів-т ім. Т. Шевченка.– Київ, 2002.
9. Міснік Ю. Ю. Християнська парадигма: змістове наповнення терміна / Ю. Ю. Міснік // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка.– Житомир, 2005.– № 22.
10. Проценко В. В. Культурный архетип и православие / В. В. Проценко // Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 1999. – № 7.
11. Усанова Л. А. Православний архетип сім'ї у контексті комунікативних відносин: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03 / Л. А. Усанова; Інститут вищої освіти АПН України.– Київ, 2002. – 21 с.

Юрій Вільховий (Полтава)

**ФЕНОМЕН «ГРОМАДЯНСЬКА РЕЛІГІЯ»
У ВЕРИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ І СВІТОВОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ДУМКИ**

У статті розглядаються праці українських і зарубіжних дослідників, об'єктом яких став феномен «громадянська релігія» в контексті гармонізації відносин між церквою, державою і соціумом.

Ключові слова: громадянська релігія, конфесія, Церква, релігійність, поліконфесійність.

Yuriy Vil'khovyi

**THE PHENOMENON OF «CIVIL RELIGION»
IN THE VERIFICATION OF UKRAINIAN AND WORLD RELIGIOUS
THOUGHT**

The article reviews the works of Ukrainian and foreign researchers, the object of which was the phenomenon of «civil religion» in the context of harmonization of relations between church, state and society.

Keywords: civil religion, denomination, church, religiosity, polikonfessionality.

Суперечливість, строкатість і конфліктогенність релігійного життя в Україні змусила релігієзнавців все обережніше застосовувати термін «релігійне відродження» або, принаймні, переосмислити зміст і наслідки цього феномену, його дійсний вплив на духовну культуру суспільства в цілому і духовність особистості зокрема. Зважаючи на це, сучасні дослідники намагаються віднайти прийнятну модель, що дозволила б покращити в майбутньому релігійну ситуацію в Україні. Зокрема, об'єктом серйозних досліджень стала проблема громадянської релігії як в українській історіографії розглянута досить поверхово. Ця проблема